

Lekenspiegel: een leerdicht uit Antwerpen / Jan van Boendale, samenstelling en vertaling Ludo Jongen en Miriam Pijters. – Amsterdam: Querido, 2003. – 229 p. ; 19 cm. – (Griffioen)
ISBN 90-253-0186-X Prijs: € 6,95

Met de *Lekenspiegel* plaatst de Griffioen-reeks een vroeg veertiende-eeuwse tekst voor het voetlicht die in het Middelnederlands een ruime verspreiding kende en blijkens een Nederrijnse vertaling ook in het Duitse taalgebied doordrong. Dit werk is van de hand van de Antwerpse schepenklerk Jan van Boendale en als zodanig te plaatsen in de literaire nalatenschap van een productieve middeleeuwse intelligentsia die een bestuurlijke, vaak politiek-diplomatieke loopbaan combineerde met bedrijvigheid in de letteren. Hun gediversifieerde literatuurproductie omvat onder meer kronieken, didactische geschriften, maar ook literaire klassiekers, zoals deze van een hoge ambtenaar en gezant als Chaucer. Boendales *Lekenspiegel* behoort tot de didactiek en valt daarmee in een segment dat men naar hedendaagse smaak wel eens heeft gerekend tot de ‘niet zo schone kunsten’.

Niet zonder grond echter neemt de belangstelling voor de middeleeuwse didactiek voortdurend toe. Een krachtige bijdrage aan deze herwaardering leverde het besef, dat didactische geschriften een goudmijn vormen voor onze kennis van de middeleeuwse denkwereld en de ontwikkeling van een literair forum in de landstaal. In dit opzicht biedt de Griffioen-reeks met de *Lekenspiegel* een uitstekende tekstkeuze: de inhoud is van een encyclopedische reikwijdte en volgens de proloog bestemd voor een breder, niet-wetenschappelijk opgeleid publiek. De Griffioen-publicatie brengt van deze ca. 22.000 verzen tellende spiegel voor leken een representatieve selectie, gevolgd door een algemene literair-historische karakterisering en een toelichting van personen en zaken ter ondersteuning van het tekstbegrip.

Beoogd publiek en het ruime religieuze stofaanbod van Boendales werk beperken de leesverwachting niet tot popularisering van geleerd Latijns-clericaal gedachtegoed. Veeleer bieden de omvattende perspectieven in tijd en ruimte een kans tot verkenning van een integraal religieus-mythisch middeleeuws wereldbeeld. De ruimte die de lezer doorschouwt, is deze van een christelijke kosmologie met de aarde, reeds in bolvorm, als middelpunt van het firmament. De geschetste tijdsdimensie is evenzeer op maat van God en strekt zich uit van de Schepping tot de uiteindelijke eeuwigheid. In dit universum gelden niet de historische ordeningsprincipes en re-

ferentiepunten waarmee wij in onze 'age of reason' de loop der gebeurtenissen interpreteren en structureren. In deze geschiedvisie zijn de structurerende elementen cruciale, bovennatuurlijke gebeurtenissen, zoals de drie hoofdmomenten van Schepping, Gods Menswording en Laatste Oordeel. Met behulp van bronnen en vormgevingsprincipes uit de literaire traditie van zijn tijd ontvouwt Boendale tussen deze kernmomenten een groots universeel-historisch panorama: het toont hoe de verlossing van de mensheid loopt van Adam over Christus en de heilige Roomse Kerk, tot Gods eeuwige rijk na het Laatste Oordeel. In dit heilshistorische kader krijgt het menselijk bestaan betekenis en doelgerichtheid en wordt het geloofsleven verankerd.

Deze omvattende eenheid lijkt op het eerste gezicht niet bestand tegen de verbrokkeling van tussengevlochten religieuze en wereldlijke didactische passages. Debet daaraan is beslist niet de tekstselectie van de uitgave. Zo'n opvatting weerspiegelt vooral de hedendaagse tegenstelling tussen geschiedschrijving en didactiek. In Boendales middeleeuwse denkwereld is de essentie van de gang van de tijd nog nauw verbonden met een spiegelfunctie: deze toont gewenst of verwerpelijk gedrag, in het licht van het geschetste heilshistorische perspectief, of analoog, in wereldlijke optiek. De combinatie van een universeel-historisch perspectief en didactisch-moraliserende beschouwingen vormt hier dan ook een wezenlijk cultuurkenmerk. Zij is de basis van een pragmatische ethiek voor een evenwichtig leven in harmonie met God én samenleving. Daarbij is Boendale duidelijk gericht op de profane maatschappij met een opvallende aandacht voor bovenlagen en bestuurselite. Ook in dit verband heeft Boendale zijn historische ordeningsprincipe gehandhaafd door de adviezen voor het toenmalige heden inzake maatschappelijk en sociaal gedrag, vooral te groeperen in een derde boek, tussen de beschrijving van het verleden en de toekomstige eindtijd in.

Behalve de inhoudelijke relevantie etaleert deze uitgave in de Griffioen-reeks nog een andere meerwaarde. Ontdaan van de vervreemding, eigen aan de taal en stijl van historische teksten, krijgt het vertolkte gedachtegoed opnieuw de verfrissende directheid en bevattelijkheid, waarmee het zich destijds aanbood aan de middeleeuwse taalgebruiker. Modern Nederlandse hertalingen dienen daardoor meer dan een louter vulgariserend belang.

Dirk Kinable